

ORAL HISTORY A PROBLÉM PAMĚTI

„pamětník jako (ne)přítel historika.“ (Jarausch 2002:10)

Etika výzkumu

- etika v praxi (etické otázky vyvstávající ve výzkumu)
- Při plánování výzkumu
- Při provádění výzkumu (situace výzkumu a zde vznikající problémy)
- Při zpracovávání výzkumu (interpretace, archivování, zveřejnění výsledků výzkumu – anonymizace)
- **AAA Code of Ethics (1998)** -
<http://www.aaanet.org/committees/ethics/ethcode.htm>
- **COHA etický kodex**
(http://www.oralhistory.cz/soubory/eticky_kodex.doc)

Zásadní pravidla

- Trojí odpovědnost tazatele (instituce) vůči narátorovi, veřejnosti a vlastní profesi
- **dobrovolnost** účasti na výzkumu
- zajištění anonymity a důvěrnosti sdělených informací, nepoškození dotazovaných
- anonymizace (Filipov)

Seznámit narátora s...

- účelem, cílem a postupy výzkumu
- jeho právy – právo autorizace, anonymizace, copyrightu
- se způsobem uložení nahrávek, plánovanými výstupy výzkumu
- podepsat s narátorem **smlouvu**, dohodu, poprosit o udělení souhlasu (informed consent – informovaný souhlas)
- Zákon 101/2000 Sb. (11) požaduje: informovat o tom, v jakém rozsahu, pro jaký účel budou osobní údaje zpracovávány, kdo a jakým způsobem budou os. údaje zpracovávat a komu mohou být os. údaje zpřístupněny, dále informovat o právu přístupu k os. údajům, právu na opravu os. údajů, jakožto i o dalších právech stanovených v 21.

Literatura

- Vaněk, Miroslav a kol. (2003): Orální historie. Metodické a „technické“ postupy. Olomouc: UP: 69–78.
- Biograf č. 35, 2004 – číslo věnované problematice etiky v kvalitativním výzkumu

Oral history a biografická metoda –praxe výzkumu

- **Příprava** (studium literatury, výběr narátorů atd.)
- **Provedení** (nahrávání, komunikační situace)
- **Zpracování** (přepis rozhovoru)
- **Interpretace**

- Terminologie – nejednotná

- **2 základní druhy rozhovoru:**
  1. **Narativní interview** (viz SCHÜTZE 1999) – též biografické, otevřené, měkké, nestrukturované atd.
  2. **Polostrukturované interview**

Plus a minus jednotlivých typů interview

- **Narativní interview**
  - spontánní generování otázek při interakci
  - časová náročnost
  - obtížná srovnatelnost informací
  - možnost zohlednit individualitu respondenta, volné strukturování
  - především pro výzkum individuálních životních vzpomínek, jejich formy, vytváření smysluplného celku
- **Polostrukturovaný rozhovor**
  - možnost dotazovat se více respondentů – menší časová náročnost
  - lehčí srovnatelnost
  - především při dotazování na určitá přesně vymezená témata

Fáze interview

1. volně běžící část, ve které položí tazatel všeobecnou otázku, např.: „Mohl/a byste mi vyprávět svůj životní příběh?“
2. bezprostřední doptání se na jednotlivá vysvětlení, kterým tazatel nerozuměl
3. použití předem vypracovaného seznamu otázek – ne ve smyslu striktního sledu dotazníku, ale podle situace hovoru
4. fáze „sporů“ (pokud možno na konci interview) – úsek, v němž by měly být projednány difference mezi dotazovaným a tazatelem
  - (von PLATO 2000: 22–23)

Protokol o rozhovoru

- způsob seznámení s narátorem;
- trvání, počet a místa kontaktu;
- přítomnost třetích osob, přerušení dotazování;
- rozhovory o smyslu a účelu dotazování, o otázce anonymity, o možných následcích publikování nebo jiných záměrech použití;
- domněnky a podklady k míře zájmu dotazovaného, o očekáváních a obavách;
- sebestylizace dotazovaného, utváření situace, obzvláště na počátku rozhovoru;
- obydlí a jeho okolí, vkus, zařízení;
- připravenost vzpomínat a vyprávět;

-
- problémy a témata, o kterých není vyprávěno podrobně, která jsou ale dle názoru tazatele důležitá;
  - komunikativní a emocionální problémy, krize v rozhovoru, iritace, trapnosti, těžkosti v porozumění, otálení při komunikativním akceptování;
  - pocity vyvolané setkáním s dotazovaným a nasloucháním jeho životnímu osudu u tazatele – sympatie nebo antipatie, které mohou ovlivnit další zpracování;
  - průběh a tematika rozhovoru před spuštěním a po zastavení nahrávacího přístroje;

(FUCHS-HEINRITZ 2000: 263).

-
- Dají se vzpomínky, biografická interview použít jako pramen?
  - Lze využít nepřesnosti paměti jako pramen svého druhu?
-

Oral history, biografická metoda

- Změna paradigmatu na konci 60. let 20. století – (sebe)reflexivita výzkumu
- Vývoj historie - ovlivněn antropologií a jejími kvalitativními přístupy
- **změna paradigmatu - odsouzení objektivity v humanitních vědách.**
- obratem k interpretativní antropologii (C. Geertz)
- Rehabilitace narativních dějin

Historický kontext

- 20. stol. – historie pod tlakem nových oborů (sociologie, antropologie, etnologie) – kořeny interdisciplinárního přístupu
- škola Annales – opozice vůči převažujícímu pozitivistickému pojetí (politické dějiny, dějiny válečných konfliktů)
- 1929 – Strasbourg – franc. Historiografická škola

3 generace historiků Annales

- 1. Marc Bloch, Lucien Febvre (1929-1945)
- 2. Fernand Braudel (1945-1968)
- 3. J. Le Goff
- Struktury – la longue durée – dějiny dlouhého trvání
- Vztah k vyprávěcí historii – revize až ve 3. generaci

historická antropologie

- Zájem o člověka a jeho jednání, myšlení a pocity.
- Zabývá se zvláštností a svébytností lidského jednání.
- **Lidé nejsou loutkami** stojící mimo historické události a chod dějin.
- Explicitní snahou je pochopit a rekonstruovat proces subjektivního osvojování objektivních skutečností. Průvodním jevem tohoto vývoje je **popření objektivity** a naopak do popředí procesu bádání **se dostává subjektivita**. (Srov. van Dülmen, R. : *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*. Praha 2002)
-

-
- Proces antropologizace historie
  - je určen technikou a metodou výzkumu
inspirace **kvalitativním sběrem dat**
  - poznatky jiných oborů (interdisciplinarita)
  - pochopit myšlení, pohled subjektivního
„objektu“

Biografická metoda

- nový druh pramenů (fotoalba, modlitební knížky, autobiografie: **egodokumenty**)
- je způsob, jak zachytit historii v perspektivě aktéra.
- definice soudobých dějin jako „éry svědků.“
- pochopení některých charakteristik subjektivity vzpomínek a paměti narátorů.

-
- Autobiografie obsahuje dvě základní roviny – odráží historicko-společenskou skutečnost, na druhou stranu subjektivitu individuality.

...A tu studuje oral history

Oral history

- *„...řada propracovaných, jejichž prostřednictvím se badatel dobírá nových poznatků, a to na základě **ústního sdělení** osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby.“*
- kvalitativní metoda
- je výpovědí, životním příběhem, jehož režisérem je tazatel, určující směr, jakým se bude rozhovor ubírat, ovšem scénář určují jeho informátoři – narátoři.

- výsledkem narativních interview jakožto postupů biografické metody není jenom rekapitulace minulých vzpomínek a skutečností, ale narativní konstrukce sociální reality
- Cílem – zachytit výjimečnost, postoj, prožitek, názor,
- Diskuze – snahy povýšit OH na svébytný vědní obor metoda? Obor? Technika?
- V ČR – status spíše „pomocné vědy historické“, subdisciplíny,

-
- Subjektivnost – VÝHODOU, nový rozměr, z epistemologického hlediska jsou verbální i neverbální sdělení rovny (kroniky vs. Životní příběh)
-

Podmínky a předpoklady pro existenci OH

- Zájem o nedávnou minulost
- Zpochybnění písemných pramenů
- Zájem o ústní podání
- Vypracování teoretických postupů
- Technické předpoklady
- „společenská poptávka“

Paměť a OH

- 1. Individuální
- 2. kolektivní
- Vzájemně podmíněné
- Tvárná, intencionální, emocionální, kaleidoskopická
- Krátkodobá (operační), střednědobá, dlouhodobá (epizodická a sémantická)

-
- Kolektivní paměť (M. Halbwachs)
  - Přenášená slovem – bez svého „média“ zaniká
  - sociální rámce paměti
  - Projevuje se jako živý organismus
  - Variabilita, nestálost, životnost

Paměť a dějiny

„Paměť a/nebo/jako dějiny (Erl 2005:41)

Hl. problém- zda historie sama není formou kolektivní paměti –prameny jsou kulturní artefakty

Peter Burke – historie jako sociální paměť – vzpomínky jsou konstruovány sociální skupinou

X názoru Halbwachse (historie je pozitivní)

Paměť je historickým zdrojem a jevem

Pluralita pamětí – kdo chce komu a co a proč připomínat, čím verze minulosti je zaznamenána a uchována...

Jacques Le Goff (2007)

- „existují dvoje dějiny –
- 1. kolektivní paměti
- 2. dějiny historiků
- Historie musí paměť objasňovat (ne opravovat)
- Paměť není historií, ale jejím předmětem
- Propojuje paměť s identitou

Pierre Nora – Lieux de mémoire

- Opozice P. Burkemu
- Paměť a dějiny dvě protikladné veličiny
- „Paměť je život, který vždy nesou skupiny živých – proto je v neustálém vývoji..“
- Historie je vždy problematickou a neúplnou rekonstrukcí toho, co už není.“
- „O paměti se tolik mluví, protože již žádná není.“ – místa paměti jsou tak „zbytky“. V nichž se chrání již neexistující přirozená kolektivní paměť.“

-
- Vytváření archivů – mají unést „paměť“, vzpomínky, proto bezprostřední paměť neexistuje...
  - Místo paměti – definováno materiální, funkční a symbolickou dimenzí
  - kritika paměti – „subjektivita“ pramenů-interview (jak zobecňovat?)
  - Nedorozumění – nejde o rekonstrukci přesné vzpomínky na určitou událost

OH a floating gap/plynoucí proluka

- Časové období, které odděluje období zachytitelné ve vzpomínkách žijících pamětníků a mytické období zachytitelné v „mýtech“ o původu. (mezi komunikativní a kulturní paměti – J. Assmann 2001)

-
- OH se neobejde bez studia fungování paměti a paměťových procesů
  - „Errinerungskultur“ – kultura vzpomínky/paměti
  - - vztahování se k minulosti
  - Proto OH řeší vztah historie a paměti
  - nepřátelství pamětníků a historiků – jejich emotivní příběhy jsou „vyvlastněny“
  - Vztah narátor vs. Badatel (etnologie, OH...)

Kolektivní paměť (v díle Halbwachse a Assmanna)

- Jednotlivci nevytvářejí vzpomínky v izolaci
- sociální rámce paměti pomáhají organizovat vzpomínky jednotlivců
- Externí paměťové klíče – spouští vzpomínání
- Teze „rozšířené mysli“ – impulzy z vnějšího prostředí (kostel, kniha, vůně..)

J. Assmann

- 1. komunikační paměť – založena na každodenní komunikaci
- 2. kulturní – „Objektivizovaná kultura“
- Paměťové procesy závislé na vnějších podmínkách
- Úzká vazba mezi pamětí a identitou
- Původ, genealogie, osobní minulost - sebeidentifikace

0 kolektivní paměti

- Soubor všech reprezentací skupiny lidí – collected memory (sesbíraná paměť)
- Soubor sdílených reprezentací
- Kritika – Rogers Brubaker – grupizmus – skupinám přisuzujeme schopnost myslet, konat, pamatovat si
- Skupina je jen teoretický koncept a ne reálně existujícím objektem

-
- Jelikož neexistuje skupinová mysl, kolektivní paměť přestává být konceptem
  - Hovořit o KP znamená připisovat skupinám připisovat skupinám kognitivní schopnost jednotlivců
-